

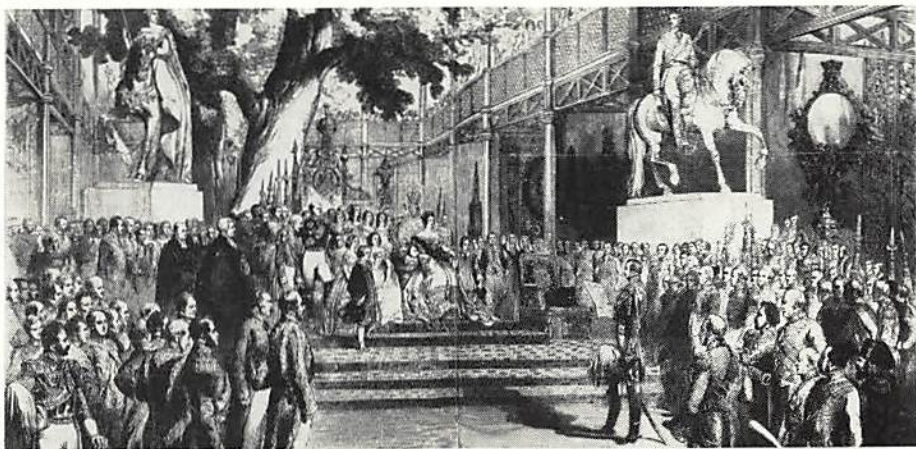
SVERIGE 10:-
NORGE 12:-
DANMARK 12:-
INKL. MOMS

MYNT KONTAKT

2

MARS 1982

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

Drottning Viktoria av Storbritannien och prinsgemålen Albert inviger "The Great Exhibition" i London 1851. Samtida litografi. Kungl. Biblioteket.

Medaljer från utställningarnas

gyllene tidsålder

sid 28

Rikets ständers medaljer 1809–1830, III sid 32

Ett minne från 1808–1809 års krig sid 34

Prins Henrik besöker Rikets ständers bank sid 36

Ettpräglat socialt dokument sid 39

Samma medalj till man och hustru sid 40

Daler 1561

MYNTAUKTION

å Grand hotell i Borås lördagen den 20 mars
kl 11.30–13.00 och 14.00–18.30.

2 mark 1660

Auktionen omfattar huvudsakligen svenska mynt från Gustav Vasa till nuvarande tid.

Bland objekten kan nämnas daler 1545, 1561 (2), 1575 och 1578. ½ daler 1592 (ex S. Svensson 1966). Karl IX 6 mark 1606, riksdaler 1632 (Bruun, Vogel, Ekström), Wolgast 4 taler, vackra mynt Karl XI, Karl XII, Fredrik I och Adolf Fredrik. Kopparmynt som hammarpräglad 2 öre kl. 1626 (ex SM 108), 1 öre SM 1669 och Stockholmsöret 1737 i hög kvalitet, 1 öre SM 1715, nödmyntserien i fin kvalitet. Mer än 200 utrop av Oskar II:s och Gustav V:s mynt, polletter och pollettsedlar, ett antal mynt Norge. Tillsammans 733 objekt. Visningar: I Stockholm å Sheraton 6 mars kl 11.00–15.00

I Malmö å Kramer 8 mars kl 18.00–21.00

I Borås auktionsdagen kl 09.00–11.00, 13.00–13.45.

Katalog utkommer omkring 25 februari och tillsänds medlemmar utan kostnad. Medlemskap i Numismatisk Orden erhålls mot insändande av kronor 10 till

NUMISMATISK ORDEN

Skolgatan 24 502 31 Borås Postgiro 61 80 61–6 Tel. 033/11 24 96

För närmare information fråga efter Per (Peter) Österlund!

VÄLKOMNA!

forts från sid 27

Bindande anmälan göres till Kansliet (tel 08/67 55 98 vardagar 10–13) senast den 15 mars. Anmälningsavgift 100:–/person insättes samtidigt på vårt postgiro 15 00 07-2. Skriv "Arsmötet" på talongen. Ange vid anmälan: 1. Antal personer. 2. Om plats i bussen önskas. 3. Om enkel- eller dubbelrum önskas (ev med vem dubbelrum skall delas).

Välkomna!

Tisdag 25. Föreningsträff. Program ej fastställt.

Myntklubben Gotens 10-årsmedalj

Den handgraverade medalj som Goten utgav förra året till sitt 10-årsjubileum (se MYNTKONTAKT/SNT 1981/3, s 68) och som slogs individuellt i medaljpress i Lärbro, har fått följande upplaga.

Silver 75 ex
Koppar 105 ex.
Chr v C

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Nybrogatan 36 • Box 5132, 102 43 Stockholm

Telefon 08-62 62 61

KÖPER • SÄLJER • VÄRDERAR
MYNT • SEDLAR • MEDALJER
ORDNAR

Numismatisk litteratur

Medlem av Sveriges Mynthandlares Förening

MYNTKONTAKT

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

Östermalmsgatan 81
114 50 Stockholm
Telefon 08-67 55 98
(måndag-fredag kl 10.00-13.00)

Myntkontakt:

Postgiro 42 30 50-4
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Myntkontakt utkommer den 1 i
månaderna februari-maj och
september-december
Prenumeration: helår 75:-

REDAKTION

Huvudredaktör

och ansvarig utgivare:

Lars O Lagerqvist
Söderarby gård, Vansö
152 00 STRÅNGNÄS
Telefon 0152-200 79
Kontor 08-63 07 70

Biträdande redaktörer:

Hans Franzén
Madeleine Greijer
Torbjörn Sundquist

Copyright:

Myntkontakt och respektive
författare, vilka ansvarar för
sakinnehållet i sina bidrag

ANNONSER

Bokning

Telefon 08-67 55 98

Annonspriser exkl moms:

2 sidor (mittuppslag)	2 200:-
2:a omslagssidan	1 450:-
omslags 4:e sida	1 800:-
1/1 sida (157×220 mm)	1 200:-
2/3 sida (104×220 mm)	850:-
1/2 sida (157×108 mm)	650:-
1/3 sida (50×220 mm)	450:-
1/4 sida (76×108 mm)	350:-
1/6 sida (50×108 mm)	250:-
1/12 sida (50×52 mm)	150:-

Sista materialdag:

Den 5:e i månaden
före utgivning
Heloriginalt
manus och gärna skiss.
Sändes till
Ordfront,
Box 20538,
104 60 Stockholm

Annonsor som ej är förenliga
med SNF:s, FIDEM:s och
AINP:s etik
kommer att avböjas

ISSN 0435-8245

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Vårens program

MARS

Onsdag 17 kl 18.30. Föredrag i Historiska museerna (ingång från Storgatan 41) av intendent Tuukka Talvio. Nationalmuseets myntkabinett. Helsingfors: Herman Fritiof Antell, en sorsamlare från Finland. *Supé* (anmälan senast 16/3).

Tisdag 23 kl 18.30. Lokal: Historiska museerna, Storgatan 41. Dr Rolf Sjöberg berättar om kristna symboler på svenska medeltidsmynt. Föreningsträff.

APRIL

Fredag 16 (OBS! ändrat datum!) Föreningsträff. Programmet ej fastställt.

28-29 Auktion som vanligt i Historiska museerna, Storgatan 41, Stockholm. Visningen börjar kl 17.00, auktionen 18.40.

MAJ

Lördag-söndag 8-9. Årsmöte i Växjö.

Program

Lördagen den 8

kl 15. Besök på Smålands museum där vi beser Vexjö Gymnasii Myntkabinettet, glasmuseet m m. Myntkabinettet visas av dess föreståndare läroverksadjunkt Gunnar Sundberg.

kl 17. SNF:s årsmötesförhandlingar på Sparbanken Kronan:

1. Värends Numismatiska Förenings ordförande f bankdirektör Karl Haeffner-Flodman välkomnar samt berättar om sparbanken.
2. Några myntfynd i Småland. Lars O Lagerqvist, Kungl Myntkabinettet, berättar.
3. Årsmötesförhandlingar enligt stadgarna.

4. Auktion på främst mynt från Bernadotte-perioden. Kl 19.30. Middag på Sparbanken Kronans restaurang.

Övernattning: Växjö stadshotell.

Söndagen den 9

kl 8-9. Frukost på Stadshotellet. Kl 9. Alternativ 1: Rundtur i Växjö med guide. Alternativ 2: Besök på Emigrationsmuseet och i domkyrkan.

Kl 13. Lunch på Ryttmästargården vid Kronobergs Slottsruin, ca 6 km norr om centrum.

Kostnader

Middag lördag den 8: Förrätt, öl eller vatten, varmrett, rödvin eller alkoholfritt, kaffe med kaka kostar 95:- per person. Lunch söndag den 9: Kostar 40:- per person.

Deltagare från Stockholm eller annan långväga ort med anknäring till huvudstaden:

Buss utgår lördag 8 vid 7-tiden på morgonen (exakt tid meddelas senare) från Klarabergsviadukten. Samling 15 min före avgång. Beräknad framkomst Växjö senast 13.00. (Hemfärd från Växjö söndag 9 ca kl 15.)

Pris tot ca 250:- per person (exakta priset beror på antalet deltagare).

För deltagare från Stockholm gäller vidare:

Lördag 8 kl 13.30: Lunch på Trelleborgs slott ca 4 km från centrum i Växjö.

Övernattning på Stadshotellet: Enkelrum 159:-
Dubbelrum 115:-/pers (dvs 230:- för 2)

Frukost söndag 9 kl 8-9 ingår i priset.

forts sid 26

Medaljer från utställningarnas gyllene tidsålder

Av Ian Wiséhn

Under årens lopp har en stor mängd medaljer präglats i samband med internationella utställningar. Det kan kanske vara av intresse att nämna något i allmänna drag om utställningsväsendet och något om medaljerna.

Större allmänna utställningar kom till för att länder och enskilda företag skulle kunna uppvisa resultatet av industri, konst, konsthantverk, uppfinnarverksamhet och näringsflit i allmänhet.

Den första egentliga industriutställningen anordnades 1756 i London (den var dock endast nationell). Liknande hölls sedan i Hamburg 1790, i Prag 1791 och i Paris 1797 och 1798. Samtidigt med industrialismens genombrott i Europa under tidigt 1800-tal växte intresset för utställningsväsendet. Av stor betydelse var de nationella utställningarna som anordnades i Frankrike 1817-1849, i regel vart fjärde eller femte år. Målet för dessa utställningar var inte att främja försäljningen av olika varor utan att visa tekniska framsteg och stimulera producenter att tävla med varandra.

Bilden ändrades helt år 1851. Det var året för den sk "Great exhibition" i Hyde Park, London, som nu inrymdes i Crystal Palace, skapad av J. Paxton. Denna utställning blev förebilden för en mängd andra i

Den internationella industriutställningen i London 1851 av Allen & Moore. Tenn, 51 mm.

Foto Juri Tamsalu, Kungl Myntkabinettet.

Europa och Nordamerika, och nu började företagen tävla om kunderna.

Andra utställningar var i Paris 1855, London 1862, Paris 1867, Wien 1873, Philadelphia 1876 (100 år efter oavhängighetsförklaringen), Paris 1878, Barcelona 1888, Paris 1889 (100-årsminnet av franska revolutionen med Eiffeltornet som huvudattraktion) och Paris 1900, m fl. I nästan samtliga av dessa utställningar deltog Sverige officiellt eller halvofficiellt.

I Skandinavien anordnades den första utställningen i Stockholm 1866 med utställande i industrihal-

len i Kungsträdgården och konstutställning i det nyinvigda Nationalmuseum. Köpenhamn hade utställningar 1872, 1888 och i Stockholm uppfördes den sk jubileumutställningen, med anledning av Oskar II:s 25-åriga regering, på södra Djurgården; den sträckte sig mellan Djurgårdsbrunnsviken och Allmänna gränd. Arkitekt till denna utställning var den berömde Ferdinand Boberg. Samma år som första världskrigets utbrott, 1914, öppnades Baltiska utställningen i Malmö och var avsedd för länderna kring Östersjön. Jubileumsutställningen i Göteborg 1923 var anordnad för att fira stadens

Världsutställningen i London 1862 av L. O. Wyon. Brons, 77 mm. Skala 4:5. Foto Juri Tamsalu, KMK.

Världsutställningen i Paris 1867 av H. Ponscarne
Brons, 51 mm
Skala 4:5, Foto Juri Tamsalu, KMK.

Stockholms-Industri- och Konstutställning 1866.
Britannia-metall, 36 mm. Medaljen såldes i en dosa av mässing.
Hildebrand, Sveriges och Svenska konungahusets minnespenningar... II, Stockholm 1875, Carl XV, nr 14.
Foto Juri Tamsalu, KMK.

Göteborgsutställningen 1923 av Carl Milles. Brons, 55 mm.
Ulf Abel, Carl Milles, Form, idé, Medaljkonst.
Stockholm 1980.
Skala 4:5. Foto Juri Tamsalu, KMK.

Kungl Myntkabinettet

Statens museum för
mynt-, medalj- och
penninghistoria

Narvavägen 13-17, 2 tr
Stockholm
(Buss nr 42, 44 och 69
till Historiska museerna,
tunnelbana till Karlaplan)

Utställningar: Svenska mynt
från 1000-talet till nutid,
Mynt från forna svenska
besittningar, Världens mynt
under 25 århundraden,
Sveriges medaljhistoria och
Medaljens konsthistoria

Museet:

Tisdag-söndag 11-16
Måndag stängt

Besökstid: tisd 13-16

Postadress: Box 5405,
114 84 Stockholm
Tel: 08-63 07 70

300-årsjubileum 1621-1921 (denna utställning blev uppskjuten två år).

Viktig även internationellt blev Stockholmsutställningen 1930 med sitt konsekvent tillämpade program för bohag och bostad. Med denna utställning blev funktionalismen ett allmänt begrepp. Arkitekt var den banbrytande arkitekten Erik Asp-lund.

Belöningsväsendet vid utställningar tog sig tidigt uttryck i, att medaljer av guld, silver eller brons (eller diplom på sådan medalj) utdelades till utställare. Vid varje utställning fanns en jury som bedömde de utställande. Dessa prisbelöningar var länge eftertraktade inom industrin, framför allt tillverkare av exportvaror avbildade vunna medaljer på sina produkter t ex öl- och tändsticksetiketter m m. Firman P. A. Norstedt & söner annonserade om försäljning av "expositions-medaljer" i koppar från utställningarna i London 1862, Stockholm 1866 och Paris 1867 för att kunna användas i annonser, cirkulär, räkningar m m. Med tiden förlorade medaljerna sin betydelse som belöning vid utställningar.

Besökare vid utställningarna kun-

**SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGENS
MEDLEMSNÅL
kan rekvireras från kansliet!
Pris: 18 kr + porto**

Allmänna världsutställningen för lantbruk, industri och skön konst i Paris 1855.
Guld, 60 mm.
Hyckert, Sveriges och Svenska konungahusets minnespenningar.... Stockholm 1892.
Oscar 1, nr 2.
Skala 4:5. Foto Juri Tamsalu, KMK.

de förutom de stora dyra medaljerna köpa mindre minnesjetonger som ibland även ingick i biljettpriset. Vid många tillfällen präglades medaljer på själva utställningsplatsen.

Vid utställningen i Stockholm 1866, fick fabrikören J. W. Sundberg och verkmästaren vid Myntverket F. D. Wallin tillstånd att i utställningsbyggnaderna, under tiden då utställningen var öppen för allmänheten uppställa en präglingsmaskin för att där slå minnesmedaljer över utställningen. Medaljerna som var utförda i vit legerad metall såldes för ett billigt pris. Nya metaller användes inom medaljproduktionen, t ex Britanniametall.

Den nordiska industri- och konstutställningen i Köpenhamn 1872 av F. Schmafelf.
Tenn, 55 mm.
Bergsøe. Danske Medailler og Jetons, Köpenhamn 1893, pl. XIII:30. Foto Juri Tamsalu, KMK.

Baltiska utställningen i Malmö 1914.
Brons, 50×37 mm.
Foto Juri Tamsalu, KMK.

Den nordiska industri, lantbruks- och konstutställningen i Köpenhamn 1888 av F. Schmafelf.
Tenn, 53 mm, med band.
Bergsøe. Danske Medailler og Jetons, Köpenhamn 1893, nr 523.
Skala 1:2. Foto Juri Tamsalu, KMK.

Världsutställningen i Paris 1889 av Louis Bottée.
Brons, 63 mm.
Skala 4:5. Foto Juri Tamsalu, KMK.

Världsutställningen i Paris 1900 av O. Roty.
Silver, 51×36 mm.
Foto Juri Tamsalu, KMK.

Stockholmsutställningen 1930 av Axel Wallenberg.
Brons, 56 mm.
Lars O. Lagerqvist, Axel Wallenberg medaljer, Norrtälje 1978, s 31.
Skala 4:5. Foto Juri Tamsalu, KMK.

Innanför huvudentrén till jubileumsutställningen i Stockholm slogs dagligen inför publik utställningsmedaljer i aluminium med Oscar II:s porträtt i kröningsskrud på åtsidan och industrihallens huvudparti på frånsidan. Priset på dessa medaljer var 1 kr/st. Ett 50-tal medaljer tillverkades i timmen. I samband med utställningen hade byggts en replik av Gamla Stan, där kunde man i en liten affär som kallades "Myntmästaren" köpa bla gamla mynt och fornsaker.

Allmänna konst- och industriutställningen i Stockholm 1897 av Lea Ahlborn. Silver (ovanlig i denna metall) 46 mm.
Brita Olsén, Lea Ahlborn, Stockholm 1962, s 342
Foto Juri Tamsalu, KMK.

**GYNNA
MYNTKONTAKTS
ANNONSÖRER**

RIKETS STÄNDERS BESLUT OM PRÄGLING AV MEDALJER 1809–1830

Av Torgny Lindgren

II. STÄNDERNAS MEDALJBESLUT 1815

A. STÄNDENS ÖVERLÄGGNINGAR OCH STÄNDERNAS BESLUT

Vid urtima riksdagen i Stockholm 1815 fattade ständerna beslut om prägling av en medalj.

Kronprins Karl Johans knappt 15-åriga son prins Oskar, som hade fått överta Karl XIII:s gamla titel hertig av Södermanland, blev den 14 april 1815 i närvaro av representanter för de fyra stånden förhörd i kristendomskunskap, den 15 april blev han konfirmerad och den 16 april gick han för första gången till nattvarden. Den 20 april var ständerna vittne, då Karl XIII – prins Oskars "adoptivfarfar" – på rikssalen mottog tro- och huldhetssed av den unga prinsen.

I prästeståndet läste prosten Johan Åström i Simtuna, Uppsala ärkestift, den 24 april 1815 upp ett memorial, där han erinrade om att ständerna med högsta tillfredsställelse "nyligen öfvervarit de heliga handlingar, i och genom hvilka hans kongl. höghet hertigen af Södermanland högtidligen invigt sig åt religionen, konungen och fäderneslandet". Det prov på ödmjukhet, vördnad och andakt, som prins Oskar hade visat, borde framställas och inpräglas på ett sådant sätt, att det manade både samtid och eftervärld till efterföljd. Den tro- och huldhetssed, som han hade avlagt till kungen, var också värd ett minnesmärke: "så vidt jag vet, har ännu aldrig någon svensk konung af sin son-son emottagit offentlig hyllning". Någon god inrättning till fattiga och värnlösa barns bildning skulle vara den bästa åminnelsen av prins Oskars slutade barndomsår, yttrade Åström, men han visste inte, var medel skulle tas till ett sådant företag, som dessutom inte kunde verkställas så snart. Därför föreslog han, "att en skådepenning af tillbörlig storlek, med passande sinnebild och inskrift, måtte präglas till minne

af de för hans kongl. höghet så viktiga och för våra hjertan så högtidliga dagarna, den 14, 15, 16 och 20 april: dagar, värde att årligen firas i hela Scandinaviens bygder".

Prästeståndet beslöt, att Åströms memorial skulle "till trycket befordras".

Åströms memorial delades ut i tryckt skick den 5 maj 1815. Prästeståndet beslöt då för sin del, att en medalj över prins Oskars första nattvardsgång samt tro- och huldhetssed skulle slås på riksbankens bekostnad; de övriga stånden inbjöds att delta i beslutet.

I bondeståndet yttrade Johan Magnus Wessing från Västmanland den 5 maj, att han med djup vördnad och levande värme önskade en evärdlig minnesvård över prins Oskars konfirmation och hans tro- och huldhetssed till kungen, men enligt hans åsikt svarade en medalj ingalunda mot detta höga ändamål. "Detta stela, kalla, tunga metallstycke talar ej till hjertat", sade Wessing. "Det bäres i fickan eller gömmes i lådan. Och huru många af landets barn äro i tillfälle att någonsin höra talas om denna medaille, än mindre att få se den? Den skulle måhända efter några år uppsmältas eller ligga dold i myntsamlingar eller likasom vårt klingande mynt vandra ut i fremmande land genom judars och dylikas tillställning för att utbytas emot yppighetsvaror". I stället för medalj föreslog Wessing, att närmast titelbladet i den förväntade nya psalmboken skulle tas in "en dessa höga händelser värdig relation, den hvarje undersåte har tillfälle skåda". – Vid en senare diskussion den 8 maj beslöt bondeståndet för sin del, att prins Oskars konfirmation och edsavläggelse skulle hugfastas både med en medalj och med den av Wessing föreslagna berättelsen i psalmboken.

I borgarståndet yttrade sig borg-

mästaren Carl Jakob Örnberg från Piteå den 8 maj kritiskt om medaljförslaget: "Då man ännu saknar någon medaille öfver andra viktiga händelser, såsom hans kongl. höghet kronprinsens utnämmande till Sveriges thronföljare och öfver den af hjelten och segraren så lyckligt verkställde förening mellan Sverige och Norrige, så synes den nu ifrågasvarande skådepenning åtminstone någon tid kunna uppskjutas". Han var emellertid tydligen ensam om sin uppfattning: borgarståndet beslöt förena sig med prästeståndet. Adeln beslöt den 11 maj utan diskussion att instämma med prästeståndet.

B. VITTERHETS-AKADEMIENS OCH BANKOFULLMÄKTIGES ÖVERLÄGGNINGAR OM MEDALJFÖRSLAG

Genom utdrag av bankoutskottets protokoll den 19 maj 1815 underrättades vitterhetsakademien om ständernas beslut att låta slå en medalj över prins Oskars kristendomsförhör och första nattvardsgång samt trohetsavsälgelse. Statsrådet friherre Gudmund Göran Adlerbeth åtog sig vid akademiens sammankomst den 2 juni att i samråd med ärkebiskop Jakob Axelsson Lindblom lägga fram förslag till en sådan medalj.

Redan vid sin följande sammankomst, den 13 juni 1815, fastställde vitterhetsakademien följande medaljförslag:

"Första sidan: konungens bröstbild, namn och titel *Carolus XIII Rex Sveciae et Norvegiae*.

Andra sidan: den unga försten i sin högtidliga dräkt inför ett altare, hvarpå ett kors är uprest och mot hvilket svenska och norska riksvapnet, betäckt med en krona, är adosseradt. Omskrift: *Deo Regi et Patriae*.

I exerguen: *Fidem dedit Dux. Söderman. Ordd. R. coram XIV. XV. XVI. XX. April MDCCCXV.*"

Är adosseradt betyder "står lutat".

Omskriften och orden i avskärningen betyder: "Inför rikets ständer lovade hertigen av Södermanland trohet mot Gud, kungen och fäderneslandet den 14, 15, 16 och 20 april 1815".

I början av augusti fick bankofullmäktige genom ärkebiskopen och bankofullmäktigen kyrkoherden Johan Olof Wallin del av det medalj-

Ill. 6. Rikets ständers medalj till minne av prins Oskars första nattvardsgång samt tro- och huldhetstid till kungen år 1815. Gravör Gustaf Adolf Enegren. Beskriven av B. E. Hildebrand: Karl XIII nr 20. I Kungl. Myntkabinetet. Foto Nils Lagergren. ATA.

förslag, som vitterhetsakademien sålunda hade fastställt; den 11 augusti tecknade kungen sitt godkännande på förslaget. Vid bankofullmäktiges sammanträde den 12 augusti åtog sig Gustaf Adolf Enegren att gravera stemparna till medaljen och lovade att ha arbetet färdigt i början av 1816; när ritningen till medaljen var uppgjord, skulle den visas för bankofullmäktige.

För vitterhetsakademien företades den 2 februari 1816 en ritning till medaljen. "Academien hade vid samma ritning icke något att påminna", heter det i protokollet. Vad som hände med ritningen omtalas inte.

Av bankofullmäktiges protokoll den 29 februari framgår, att en ritning till medaljen också har visats för dem och att de tydligtvis har haft åtskilligt att anmärka; deras ordförande kammarherren greve Johan Gyllenborg hade fått i uppdrag att anmäla dessa anmärkningar hos vitterhetsakademien, "men i synnerhet angående den ställning, hvaruti den unge fursten borde å medaljen föreställas".

I anledning av de gjorda anmärkningarna lovade Adlerbeth vid vitterhetsakademien sammankomst den 13 juni 1815, att vid nästa sammanträde lägga fram ett nytt medaljförslag.

Vitterhetsakademien beslöt den 20 februari 1816 att ändra sitt beslut den 13 juni 1815, trots att kungen hade godkänt det, och fastställde i stället följande nya förslag till medalj:

"Första sidan: konungens bröstbild, namn och titel *Carolus XIII Rex Sueciae et Norvegiae*.

Andra sidan: den unge försten i sin högtidliga dräkt, men med blotadt huvud, liggande på knä för ett altare, hvarpå ett kors är uprest och den aflagda förstliga kronan hvilat. Emot altaret är svenska och norrska riksvapnet, betäckt med kongl. krona adosseradt. Omskrift: *Deo Regi et Patriae*.

I exerguen: *Fidem dedit Dux Suderm. Ordd. R. coram XVI. XX. April MDCCCXXV.*"

Bankofullmäktige anmärkte på "att endast 2de dagar nemligen den 16. och 20. april voro föreslagne att å medaljen utsättas, ehuru rikens ständers beslut omförmäler äfven den 14. och 15. såsom förberedelse dagar till förstberörde högtidliga act". De anmälde därför hos vitterhetsakademien sin önskan, att samtliga fyra dagar skulle anges på medaljen eller, om sådant inte lät sig göra, att konfirmationsdagen den 15 april skulle utsättas i stället för den 16, då prinsen första gången gick till nattvarden.

Denna anmälan behandlades vid vitterhetsakademien sammankomst den 5 mars 1816. Adlerbeth avlämnade då ett utförligt, skriftligt betänkande i frågan. Han yttrade bland annat, att prinsen borde återges "liggande på knä för altaret, en ställning som ägde rum både vid nattvardsgången och vid hyllningen". Ehuru ständerna hade föreskrivit, att medaljen skulle slås över de fyra märkvärdiga dagarna den 14.

15. 16 och 20 april 1815, borde endast de två sista nämnas i avskärningen. Den 14 förhöordes prinsen i kristendomskunskap och den 15 skedde hans konfirmation; varken vid förhöret eller vid konfirmationen ägde knäböjning rum. "Efter mitt begrepp bör ingen akt omnämnas, som icke står i harmoni med bilden på penningen".

Efter uppläsandet av Adlerbeths betänkande beslöt vitterhetsakademien att vidhålla sitt nyss omtalade beslut den 20 februari.

Vi återger härintill rikets ständers medalj till minne av prins Oskars första nattvardsgång och trohetsavläggelse (Ill. 6).

Bankofullmäktige beslöt den 7 mars 1816, att Enegren skulle få del av vitterhetsakademien nya beslut, sedan kungen hade stadfäst det.

C. RIKSBANKEN VERKSTÄLLER STÄNDERNAS BESLUT OMPRÄGLING AV MEDALJEN

Redan den 8 augusti 1816 anmäldes till bankofullmäktiges protokoll, att Enegren hade avlämnat stemparna till medaljen och att de till alla delar var i enlighet med det av vitterhetsakademien uppgjorda och av kungen stadfästa förslaget. Enegren erhöi nu sitt arvode 400 riksdaler banko. Till sex exemplar i guld av medaljen för den kungliga familjens medlemmar utanordnades sammanlagt 180 dukater.

Men en månad senare, den 12 september, anmäldes att fransidesstampen genast vid präglning av de första exemplaren hade brustit. En-

egen lovade att ha en ny fransidesstamp färdig i slutet av oktober; för den skulle han få 200 rdr b:o i arvode.

Bankofullmäktigen vice presidenten i bergskollegiet Benjamin Sandels fick i uppdrag att genom samtal med myntguardien bergsrådet Gustaf Broling söka få reda på den verkliga orsaken till att fransidesstampen hade brustit. Broling svarade, att det ofta hände, att stampar brast under präglning, utan att det gick att fastställa något speciellt fel i stålet eller i hårdningen. Broling trodde, att kungl. myntet tillverkade stampar efter en gammaldags metod, "att en å andra orter begagnad nyare method till vinnande af mindre påkänning för stämplarne ej ännu å kongl. myntet härstädes blifvit vidtagen". På Brolings förslag anmodades Enegren att oförtövat vända sig till överstelöjtnanten Charles Apelquist, som ägde utmärkt skicklighet och erfarenhet i arbeten av detta slag.

Den nya fransidesstampen anmäldes vara färdig den 14 november, och Enegren fick då det överenskomna arvodet 200 rdr b:o.

Den 19 maj 1817 fick bankofullmäktige tillåtelse att samfällt på rikets ständers vägnar överlämna exemplar i guld av medaljen till de kungliga personerna; medaljerna blev – efter vad fullmäktiges protokoll den 22 maj ger vid handen – mottagna med nådigt välbehag. Kronprinsen och prins Oskar överlämnade sina tacktal vid medaljens mottagande i manuskript. I enlighet med kronprinsens även denna gång uttalade önskan lät Gyllenborg till införande i allmänna tidningarna avlämna de tal, som han på bankofullmäktiges vägnar höll till en var av de kungliga personerna.

Inrikes Tidningar för den 21 maj 1817 innehåller Gyllenborgs tal vid överlämnandet av medaljerna till kungen, drottningen, kronprinsen – som också tog emot det för kronprinsessan avsedda exemplaret –, prins Oskar och prinsessan Sofia Albertina. Kungaparet och prinsessan täcktes i de nådigaste ordalag förklara sitt välbehag, heter det. Kronprinsen höll ett långt tacktal på franska; det återges i sin helhet både på franska och på svenska. "De medaljer, hvilka ständerne låtit prägla, böra ej förblandas med de minnesmärken, som trälldomen upprest åt fåfängan; de hafva ett ädlare och nyttigare syfte", sade han bland an-

nat. Medaljen, som nu överlämnades, skulle alltid påminna hans son prins Oskar om den trosbekännelse, som han hade avlagt vid foten av altaret, och om den trohetsed han hade svurit kungen och svenska folket. "Det är således med en liflig och sann rörelse, som jag lägger denna medaille till dem jag redan fått. Då

jag öfversänder till min gemål den, hvilken I lemnat mig för henne, skall jag öka hennes längtan att snart kunna infinna sig ibland oss". Prins Oskar tackade på svenska. Han sade bland annat: "Denna skådepenning skall alltid påminna mig om ett troget fullgörande av mina vidsträckta pligter".

Ett minne från 1808–1809 års krig

En rubel i stämpelglans förededes nyligen för Kungl Myntkabinetet. Redan detta är ju ovanligt, men den var försedd med en liten etikett (se bilden). På denna fanns följande anteckning: "Öfverst Löjtn v. Knorring vid Westerbottens Reg^{te} fången vid Wasa 1809, hemförde efter lång fångenskap denna rubel." På andra sidan etiketten står med något yngre stil: "hans sondotter fru E. Bergenstråhle och Klas Bergenstr. lemna- de 1°/2 1920 detta som minne till O. W. Dahlgren Sala". Det kan tilläggas att myntet fortfarande bevaras hos släktingar till Dahlgren.

Den avsedde von Knorring hette med all säkerhet Bernt Ulrik i förnamn (1768–1832). Han var som familjen i övrigt född i Finland och hade vid denna tid avancerat till överstelöjtnant. Han deltog i drabbningen vid Wasa den 25 juni 1809, fick ett skott på en gata i staden och tillfångatogs. Hur länge han satt i fångläger vet vi ej, men 1811 är han i Sverige och tillbaka i tjänst. Han stannade sedan där och avled i Skara.

Bortsett från anekdoten i övrigt bör anmärkas att von Knorring måste ha uppehållit sig på någon plats där han kunnat skaffa sig denna rubel, innan eller just när den utgivits. Vid denna tid rådde sedelinflation även i Ryssland och myntet var säkert en "sällsynt fågel".

Ernst Nathorst-Böös

hans sondotter
fru E. Bergenstråhle
och Klas Bergenstr.
lemnade 1°/2 1920
dette som minne
till O. W. Dahlgren
Sala.

Foto: Mats Pettersson, ATA.

Åbo landskapsmuseum 100 år

Åbo landskapsmuseum har under 1981 firat sitt 100-årsjubileum och med anledning av detta låtit prägla en medalj i brons som mäter 78 mm. Konstnären bakom medaljen är Aimo Tukiainen. Åtsidan visar Åbo salutorg av idag med försäljningsstånd och i förgrunden handlande personer. En försäljare väger fisk med ett besman. I bakgrunden den grekisk-ortodoxa kyrkan och den pulserande trafiken förbi torget. Omskrift: TURKU. MUSEUM HISTORICUM. ÅBO 1881-1981.

Frånsidans bild föreställer pansarklädda ryttere och fotfolk inbegripna i strid. I förgrunden ett antal fallna krigare och bakom dessa Åbo slott. Omskriften lyder: PATRVM MEMORES LABORAMVS IN VITA HODIERNNA AD VTILITATEM FVTVRI (i översättning: Ihågkommande våra fäder arbeta vi i det dagliga livet till nytta för framtiden).

Vad ligger nu bakom denna batalj-scen? Bilden är en fri tolkning av den freskmålning i al secco-teknik som finns på södra väggen i portvaktens kammare i Åbo slott. Fresken i slottet kombinerar Lucas Cranachs målning "Tornérspelet" från år 1509 och ett stort antal kopparstick som skildrar slaget vid Pavia år 1525. Bilderna över slaget vid Pavia spreds kort efter händelsen i propagandistiskt syfte över Europa. Allt är dock ytterst förenklat på fresken, och det kan därför tänkas att målaren i Åbo har anlitat andra förlagor som kopierat Lucas Cranachs och övriga konstnärers alster. Ryttarna och fotfolket som går över de döda krigarna föreställer ursprungligen kejsar Karl V:s trupper medan hjälmarna bakom den vänstra ryttern föreställer Frans I:s schweiziska legoknektar. Byggnaden i bakgrunden avbildar på de sydeuropeiska målningarna slottet Mirabello, medan medaljen visar Åbo slott. Målaren i Åbo har nog inte velat framställa slaget vid Pavia utan snarare en allmän, tidstypisk batalj-scen eller en målning med ett symboliskt innehåll. Det sistnämnda är det mest troliga. Man tänker då närmast på Gustav Vasas befrielsekrig och de beläringar som slottet fick utstå (slottet belägrades förgäves november 1521-maj 1522 och i augusti 1523 då det uppgavs av danskarna).

Fresken i Åbo har av den store konstkännaren Armin Tuulse daterats till ca 1530.

Namnet Åbo landskapsmuseum är helt nytt och ersätter det gamla namnet Åbo stads historiska muse-

um. Museet grundades på initiativ av den från Åland kände med dr L W Fagerlund. I samlingarna finns en betydande mynt- och medaljsamling.

Ian Wiséhn

Åbo landskapsmuseum 100 år
Foto Gunnel Jansson ATA. Tillhör
Kungl Myntkabinettet.

NÄR PRINS HENRIK AV PREUSSEN BESÖKTE RIKETS STÄNDERS BANK

Rikets Ständers bank vid Järntorget i Stockholm vid tiden för prins Henriks besök.

Prins Henrik av Preussen – yngre bror till kung Fredrik II av Preussen och till drottning Lovisa Ulrika av Sverige och sålunda morbror till Gustav III – besökte Sverige på sensommaren 1770. De fyra veckor, som han vistades i Stockholm, beagnade han till att se sig om i staden: bl a gjorde han den 17 september 1770 ett överraskande besök i Rikets Ständers bank.

Tydligtvis fattades beslutet om detta besök utan bankofullmäktiges hörande. Vid fullmäktiges sammanträde den 19 september 1770 berättade nämligen kanslirådet friherre Fredrik Sparre, som var en av adelns fullmäktige, att han på kvällen den 16 september vid hovet blivit underrättad om att prins Henrik dagen därpå ämnade besöka banken. Sparre sade, att han helst hade velat underrätta övriga fullmäktige om det tillämnade besöket "för att få överlägga på vad sätt hans höghet

borde emottagas". Men det hade inte sagts bestämt vid vilken tidpunkt prinsen skulle komma till banken, endast att besöket skulle ske på förmiddagen. Därför hade Sparre ensam av fullmäktige infunnit sig i banken "till att gå till handa med de upplysningar, som han trott sig vid ett sådant tillfälle kunna lämna".

Det är knappast troligt, att prinsen ensam och allena kommit gående från slottet till Järntorget, där banken då låg (se ill här intill). Enligt protokollet från nyssnämnda bankofullmäktigesammanträde nämnde emellertid Sparre i sin berättelse ingenting om någon svit eller om någon mottagningsceremoni vid entrén. Det verkar som om man utan vidare krus förde in prinsen i expeditionlokalerna. "Hans höghet hade först blivit ledsagad in uti växelbanken och sedan uti länebankokontoret", berättade Sparre.

Prinsen hade förklarar, att han ön-

skade få se det svenska plåtmyntet. Sparre och bankokommissarierna, som nu var tillstädes, hade "ej funnit betänkligt att låta visas ett enda av plåtvalven, dock med anmälan därhos, att banken ägde åtskillige flere av dylik beskaffenhet, dem hans kongl: höghet likväl ej åstundande att se".

Det är förstäligt, att en utlänning önskade se den ytterst egenartade myntsort, som de tunga och svårhanterliga svenska kopparmyntplåtarna utgjorde. Den största av de kopparmyntplåtar, som tillverkades under frihetstiden, hade prägelvärdet 12 daler silvermynt (= 36 daler kopparmynt). Den vägde över 3 kilogram och mätte omkring 24 gånger 24 centimeter i fyrkant; den var med andra ord föga användbar som betalningsmedel i allmänna rörelsen. Då prins Henrik besökte Sverige, hade emellertid tillverkningen av kopparmyntplåtar avstannat. Re-

dan vid 1765–1766 års riksdag konstaterade sekreta utskottet, att ganska litet kopparmyntplåtar i flera år varit i rörelse. Någon utmyntning därav hade inte skett på länge, tvärtom hade en myckenhet kopparmyntplåtar exporterats. Det förråd av kopparmyntplåtar, som låg i bankens valv, utgjorde därför enligt sekreta utskottets åsikt det mesta, som ännu var kvar i riket.

En diskussion om kopparmyntplåtarnas avtagande betydelse i betalningsmedelsförsörjningen kan ha lett till en diskussion om sedeltillverkningen. Det är möjligt, att prinsen velat se något av sedeltillverkningen, kanske vitstämplingen, men det var ett område, dit Sparre inte ville släppa någon främmande. Frågan "angående bankosedlarnes tillredning och själva stämpelverket" tycks ha kommit upp, men Sparre hade lyckats avvända "all efterfrågan därom, under tillkännagivande, att den betjänt, som ägde nyckelen till samma rum i sitt förvar, ej voro tillstädes".

I stället begav man sig till ett område, som var mera ägnat att beskådas av utomstående. "Sedan hade myntkabinettet blivit för hans höghet vist av herr kanslirådet Berch, som i sådan avsikt var efterskickad", omtalade Sparre i sin redogörelse inför bankofullmäktige.

"Myntkabinettet" innehöll en synnerligen förnämlig samling av mynt och medaljer samt miniatyrporträtt. Det hade banken år 1756 köpt för 120 000 daler kopparmynt av sterbhuset efter presidenten friherre Gustav Rålamb. Prinsen kunde inte få någon kunnigare ciceron än kanslirådet Carl Reinhold Berch, det senare 1700-talets främsta numismatiker i Sverige. Berch hade på bankens vägnar inventerat samlingen samt därefter ordnat och kompletterat den.

Sparre slutade sin berättelse med att tala om, att prinsen hade uttryckt sin belåtenhet med visningen av banken. "Vid sin bortgång hade hans kongl: höghet över alltsammans förklarad sitt synnerliga välbehag och förnöjelset".

Efter Sparres redogörelse yttrade övriga bankofullmäktige sin åsikt om besöket. Sammanträdet var rätt klen besökt: av de nio fullmäktige var fyra borta. Närvarande från adeln var bara Sparre själv, de båda andra fullmäktige från adeln var frånvarande. En av prästerna var

borta, närvarande var Stockholmskyrkoherdarna Olof Celsius och Carl Gustaf Werander. Likaledes var en av borgarståndets fullmäktige borta, närvarande var Stockholmsgrosshandlarna Magnus Quast och Johan Dreijer. Protokollet tyder inte på att fullmäktige var odelat glada åt den främmande prinsens besök: "Herrar fullmäktige hade vid allt detta ej något att påminna, helst en så hög- och nära det kongl: husets anförfant ej borde förvägras att bese den del av bankens inrättningar, som för hans kongl: höghet blivit presenterad: kunnandes dock sådant ej bliva något prejudikat för främmande hovs ministrar i fall någon av dem vid annat tillfälle skulle begära ett lika tillträde."

Torgny Lindgren

Numismatisk filateli II

Låt oss denna gång hoppa från Norden till Södern, till de norra Medelhavsländerna i jakten på numismatiska frimärksmotiv. Då stöter man på många bevis på att de små staterna, som excellerar i så många frimärksutgåvor, också presenterar för numismatikern "glimrende" saker.

San Marino gav 1972 ut en serie på åtta frimärken, avbildande egna mynt från 1800- och 1900-talen.

För *Vatikanstatens* del har hittills endast medaljer kommit i fråga som numismatiskt motiv på dess frimärken, tex för att erinra om bekämpandet under 1500-talet av malarian i de Kyrkostaten tillhöriga pontinska träskan, om första Vatikan-konsiliet, om skulptören och arkitekten Bernini samt om arkitekten Bramante.

Malta har gett ut olika frimärksserier för att celebrera att öriket under andra världskriget av det brittiska samväldets suverän tilldelades St Georgskorset för att det så tappert uthärdade axelmakternas ständiga bombardemang, för vilket också "myntades" epitetet "det osänkbara hangarfartyget" på öriket.

År 1972 gav Malta ut en serie på åtta frimärken med de nya mynten som självständig stat.

Den suveräna *Maleserorden* (i Rom) hyllade 1970 sex av sina gamla stormästare genom att på frimärken avbilda av dem slagna mynt.

Ön *Kreta* gav under en självständighetsperiod omkring år 1900 ut flera frimärken med olika antika myntmotiv.

Ett annat örike, *Cypern*, har också pekat på sitt antika förflutna genom några vackra serier med olika antika mynt, bl a ett som återger Europa och tjuren.

Lilleputtriket *Monaco* har under en följd av år erinrat om tidigare härskare av huset Grimaldi genom att avbilda deras mynt och medaljer på frimärken. Även ett ordensfrimärke har getts ut.

Från Europas vagg, *Grekland*, har självfallet kommit och fortsätter att komma ett stort antal frimärken med numismatiska motiv. Den antika grekiska myntningen är så rik på motiv att det grekiska postverket inte kan sakna möjligheter att bland det förgångnas skatter leta fram motiv som passar in på det mesta av vad som sker i modern tid. Åren 1959 och 1963 gav man ut två stora serier om 10 resp 9 frimärken med antika myntmotiv.

Däremot är *Italien*, underligt nog, fattigt på numismatiska motiv på frimärken. Det är egentligen blott en enda serie med ett stort antal valörer som har ett antikt motiv (gudinnan "Roma").

Spanien visar även här hur stolt det är över sitt förflutna. Några av dess städer har hugfäst sin antika härkomst genom frimärksserier, i vilka även antika mynt får symbolisera städernas tillkomst – Caceres, Lugo och Zaragoza till deras 2 000-årsjubileeer samt Leon till 1900-årsjubileet av grundandet av härläget för legion VII G, som blev grundvalen för staden.

Spanien har även firat 200-årsminnet av Förenta Staternas tillblivelse genom en serie, i vilket ett av frimärkena avbildar en dollarse-del.

Numismatisk filateli III

Denna gång står Väst- och Central-Europa i tur.

Irland gav 1978 ut fyra frimärken med myntmotiv.

Storbritannien har intet av intresse att erbjuda.

Hoppa i stället över kanalen till de

engelska kanalöarna och du finner: *Guernsey* gav 1978 ut en serie om inte mindre än 16 (!) frimärken med öns egna mynt som motiv. Dessförinnan hade utgetts tre frimärken med myntmotiv med anledning av 900-årsminnet av slaget vid Hastings samt drottning Elisabeths silverbröllop och 25-årsjubileum som regent. *Jersey* gav år 1977 ut en serie på fyra frimärken med öns egna mynt som motiv. År 1973 hade ön presenterat arkeologiska fynd på ön, som omfattat även ett armoriskt mynt från ca år 50 före Kristus.

Frankrike har ur numismatisk synpunkt använt sig av frimärken i första hand för att sprida kännedom om sina ordnar. Sålunda avbildas på ett frimärke kejsar Napoleon I, när han första gången delar ut den nyinstiftade Hederslegionen. På andra avbildas det under första världskriget instiftade krigskorset, vidare den av Napoleon I instiftade *Palme académiques* samt de till andra världskriget knutna befrielse- och motståndsmedaljerna.

Belgien och *Luxemburg* gav 1972 ut var sitt frimärke för att fira den av de två staterna år 1922 ingångna myntunionen. *Belgien* har vidare gett ut några frimärken av mindre monetärt intresse.

Luxemburg däremot har som litet land med stora frimärksambitioner ett flertal intressanta objekt att erbjuda. Under åren 1979–1981 har getts ut tre serier om vardera fyra märken, som avbildar mynt från olika epoker i landets historia, från romartiden och framåt (vackra exemplar fint återgivna!). Arkeologiska utgåvor har självfallet även med mynt. För att sprida kännedom om spar driven bland skolbarn finns ett

frimärke med en flicka som under ena armen bär ett enfrancstycke(!).

Schweiz gav 1962 och 1964 ut två serier om vardera fyra märken med olika kantonmynt och firade 1979 100-årsminnet av grundandet av landets numismatiska förening med ett myntfrimärke.

Liechtenstein har liksom *Luxemburg* stora ambitioner. År 1976 firades furstens 70-årsdag med två frimärken som återgav ett av landets guldmynt. 1977 kom tre myntfrimärken och året därpå likaledes tre märken, men nu med medaljer, samtliga från landets historia.

Nederländerna, *Tyskland* (BRD) och *Österrike* är av litet intresse.

N U F

Bilder i nummer 5/6 av MYNTKONTAKT.

”Skruva upp mig!”

Inom silversmideskonsten har man under tidernas lopp sökt skapa ting med ”övertäckningar”, till såväl uppläggning som innehåll. Skruvtalern blev resultatet av ett sådant infall.

Skruvtaler tillverkades under 1600- och 1700-talen, främst i den framstående tyska silverstaden Augsburg. Skruvtalern består av två mynt, som gröpts ur och sedan gängats ihop. Inuti är sidorna i allmänhet bemålade med miniatyrbild, vapenbilder m. m. I urholkningen ligger ofta blad av pergament eller papper eller glimmerskivor, bemålade med religiösa, historiska och andra motiv.

Under 1700- och 1800-talen tillverkades även skruvmedaljer.

Historiska museet i Frankfurt am Main anordnade år 1978 en utställning av museets myntkabinets bestånd av 40-talet skruvtalern och skruvmedaljer. Över densamma utgavs en bok, som samtidigt tjänade som katalog, av G. Förchner, betitlad ”Kleinkunst in Silber – Schraubtaler und Schraub-Medaillen des Münzkabinetts”. Boken, som är rikt illustrerad i såväl färg som svart/vitt, är en mycket givande läsning om denna numismatiska kuriositet. Se även Tamás Sárkány's uppsats i *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1971.

N U F

Åbo-myntets dag

Finskspråkiga numismatiska föreningen i Åbo har beslutat att vårda de gamla minnen, som Åbo stad har som myntningsort från 1400- och 1500-talen.

Med anledning av detta har man beslutat att anordna *Åbo-myntets dag* den 3 och 4 april 1982 i hotellet Rantasipi-Turku (studentbyn i Åbo) med en numismatisk utställning och myntmessa. På utställningen kan ses mynt från många länder och olika tider. På myntmässan har samlarna möjlighet att köpa intressanta objekt. Alla är välkomna till Åbo!

Leo Ääri

Ordförande i

Turun Numismaattinen

Seura

COLIN M KRAAY IN MEMORIAM

En av samtidens mest betydande numismatiker, Colin M Kraay, Oxford, har hastigt och oväntat avlidit i januari 1982, endast 63 år gammal. Inom sitt område, den antika numismatiken, behärskade han i ovanligt hög grad både den grekiska och romerska sektorn, något som är sällsynt i vår hårt specialiserade tid. Kraays vetenskapliga produktion är mycket rik och fullödlig. Hans flödande idériedom, vilja att ompröva, att finna nya infallsvinklar, hans ofta radikala omdateringar av myntens kronologi har verkat stimulerande och förnyande på hela den samtida forskningen inom antikens mynthistoria. Även som föreläsare var han lysande. I den friare muntliga framställningen kom hans debattlusta ofta fritt till utlopp på ett sätt som fascinerade och stimulerade åhörarna. Personligen var Colin Kraay älskvärd och charmerande och den bästa av kolleger, alltid intresserad i allas arbete.

U Wk

HÅKAN WESTERLUND

Mynthandel

**KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER**

*Spec. sedlar
Betalar bra för sedlar
före 1930*

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel. 08/11 08 07

Ett präglat socialt dokument

Av Ian Wiséhn

I Kungl. myntkabinettets samlingar finns sedan 1800-talet en pollettbricka med följande utseende: Ovalt mässingsbleck (60×41mm) med brakteatpräglad text FABRIKS=FATTIGHUSHJON samt pärldekor kring kanten. Under texten finns graverat: XX85. Frånsidan saknar text, men det finns spår av en ring för upphängningsanordningen.

Det föreskrevs år 1619, att ingen skulle få tigga i en stad längre tid än åtta dagar, och för att få tigga alls måste han vara försedd med intyg från kyrkoherden i hemsocknen – det mycket omtalade "tiggarpasset" – och med tillstånd från stadens borgmästare och råd.

Det kan lätt inses, att detta krångel med skrivna pass, intyg och rekommendationer kändes ganska besvärligt både för den tiggande själv och för en allmänhet, bland vilken endast ett fåtal kunde läsa. Man kom då på en mer praktisk lösning, den att anskaffa ett slags skyltar av metall, som de auktoriserade tiggarna skulle bära på bröstet.

Detta "Bysens Tegn" (som det kallades i Danmark), som naturligtvis blev en av alla fattiga ivrigt eftertraktad klenod, var gjord av mässing eller bleckplåt. Den som vågade sig på att tigga utan sådan bricka skulle straffas och drivas ut ur staden.

Tiggartecknen befanns så praktiska, att de infördes även på landsbygden.

Vad var nu ett fabriksfattighusjon? Under tidigt 1800-tal steg fattigvårdskostnaderna enormt. En reaktion kom till uttryck i 1834 års fattigvårdslag, som bygger på det berömda kommittébetänkandet av 20 februari samma år. Genom 1834 års lag kom principerna för drottning Elisabeth I:s av England lag av år 1601 åter till heders. Det centrala inom fattigvården kom att bli fattigvårdsanstalten ("the workhouse"). Kontanta understöd erbjöds i form av intagande på fattigvårdsanstalt, där vistelsen genom inskränkning i friheten, arbetsplikt, enformig kost osv. gjordes mindre tilldragande.

Fabriksfattighushjons bricka. Foto Juri Tamsalu. KMK

Endast verkligt nödställda önskade intagas på anstalten, och denna blev därigenom en provosten på förfientligheten av verkligt nödläge ("workhouse test").

Det första frivilliga arbetshuset i Stockholm var det södra, i hörnet av Höbergs- och Götgatan, öppnat 1773. Tjugofyra år senare öppnades norra arbetshuset, vid Johannis Östra Kyrkogata. Det kanske kan antagas att ovan nämnda bricka burits av en person intagen på ett arbetshus i staden.

Brickan ligger i en påse från 1800-talet med texten: "Stockholm": Hedv. Eleon. ordningsnämnd. Fabriksfattighuset N^o14 vid Södermanlandsgatan. Märke för fabriksfattighusjonet N^o85." (Hur det kommer sig att församlingen hade hus på Söder i Stockholm kan ej förklaras.)

Under 1600-talet utgjordes befolkningen i Hedvig Eleonora församling mest av amiralitetsfolk. År 1680 flyttade amiralitetskollegiet till Karlskrona, men man behöll ända till 1723 inspektoratet över "Ladugårdslands församling" som den populärt kallades. Liksom i andra församlingar tillverkades polletter som delades ut bland behövande och gällde för en portion soppa utan bröd. Maten fick man hämta vid församlingens matinrättning. Dessa polletter framställdes av verkställande direktören för Hedvig Eleonoras fattigvård, Gördelmakaren S. O. Morell år 1855. Gördelmakarens yrke var besläktat med knappmakarens. Det senare hade utvecklats inom det gamla gördelmakarskrået (Lars O. Lagerqvist, Pettersons knappmakeri i Stockholm, 1981, s. 16).

Dess polletter hade följande utse-

Pollett, Sabbatsbergs fattighusinrättning. Foto Juri Tamsalu.

ende: Brakteatpräglad med sex sidor (30×35 mm). I mittpartiet en snäcka med I. SK. däröver. Vid sidorna O och N, samt nederst: H. E. F.

Siffran och bokstäverna står antagligen för: 1 skilling, Hedvig Eleonora Församlings Ordnings Nämnd. (A. W. Stiernstedt, Beskrifning öfver svenska kopparmynt och polletter, II, 1871, s. 144, nr 19.)

Det har inte gått att finna fabriksfattighushjonets bricka i litteraturen, däremot kan man i Stiernstedt (s. 143) under rubriken *Sabbatsbergs fattighusinrättning* läsa om en bricka som fattighjonerna skulle bära utom inrättningen med bokstäverna S. F. och årtalet 1752.

De fattiga i Stockholm måste ha varit en mycket vanlig syn på gatorna. År 1796 utgjorde Stockholms fattiga 4 553 på en folkmängd av nägot över 75 000. År 1807 hade antalet ökat till ca 8 000 utan att den totala befolkningssiffran förändrats.

VI FINNS MITT I STAN

STRANDBERGS MYNT & FRIMÄRKS HANDEL AB

Arsenalsgatan 8
Box 7377
103 91 STOCKHOLM
Tel. 08/20 81 20

ÖPPET
Mån-Tor 10.00-18.00
Fre 10.00-15.00

Ny
prislista
från

PEO MYNT & FRIMÄRKEN AB

DROTTNINGGATAN 29.
BOX 16 245, S-103 25 STOCKHOLM
TELEFON 08 - 21 12 10

RING OCH BESTÄLL
DU FÅR DEN
GRATIS

IUVAT INDULGERE LABORI [5]

Samma medalj till man och hustru

Av *TORNGY LINDGREN*

I fyra uppsatser i Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad¹ har jag publicerat alla av mig kända fall, då medaljen med fransidesinskriftionen IUVAT INDULGERE LABORI begagnats såsom belöningsmedalj. Det är inte fråga om mer än sammanlagt fjorton fall, nämligen

- under Gustav III:
- 1776 pigan Sara Nilsson guld "att få bäras om halsen";
obekant om i kedja eller i band;
- 1778 e. kanslisten Gustav Lemoine
Clason guld; obekant om den skulle bäras;
under Gustav IV Adolf:
- 1798 svärdfejaren Reinhold
Bergström guld "att på bröstet bäras";
obekant om i kedja eller i band;
- 1800 riksdagsmannen Karl Adam
Schefferus guld "att bäras uti ett band i
knapphållet"; bandfärgen obekant;
guld "att bära i blått band";
- 1805 nämndemannen Olof Sopain
1806 nämndemannen Matts Matts-
son Huckain guld "att i grönt band bäras på bröstet";
under Karl XIII:
- 1811 lantbrukaren Jonas Gråberg .. guld "att i grönt band bäras på bröstet";
1812 säteriägaren Erik Rosenberg .. guld "att i grönt band bäras på bröstet";
1812 hemmansbrukaren Anders
Hansson guld "att på bröstet bäras i grönt band";
1812 hemmansbrukaren Johannes
Andersson guld "att på bröstet bäras i grönt band";
1812 hemmansbrukaren Sven
Persson guld "att på bröstet bäras i grönt band";
1817 bokhållaren L. J. Hjerpe guld "att uti grönt band bäras på bröstet";
under Karl XIV Johan:
- 1821 hemmansåbon Jöns
Håkansson guld "att bäras i grönt band på bröstet";
1821 hemmansåbon Per Olsson ... silver "att bäras i grönt band på bröstet".

Därjämte publicerade jag ett 1971 i mynthandeln befintligt silverexemplar av medaljen med Gustav III:s bild, vilket burits i blått band av en hittills okänd medaljerad.

Förteckningen över medaljerade kan nu ökas med namnet Maria Rosenberg, född Selander. Hon var änka efter en av de tidigare medaljerade, säteriägaren Erik Rosenberg.

Erik Rosenberg donerade sammanlagt 7.000 riksdaler banko till hälsovårdens förbättrande inom Daga härad i Södermanlands län, där han bodde; räntan på 5.000 rdr b:o anlogs som arvode åt en medicine doktor och kirurgie magister, medan räntan på återstående 2.000 rdr b:o skulle bli årlig lön åt en veterinär.

Erik Rosenberg mottog sitt medaljexemplar den 8 januari 1813. Han fick inte länge glädja sig åt sin förnämliga utmärkelse, ty han dog redan den 4 mars samma år.

Efter hans död fortsatte hans änka att understödja ifrågavarande hälsovårdsfond. För sina förtjänster erhöll hon den utmärkelse, som hennes man hade haft. - Om överlämnandet av medaljen till Maria Rosenberg kan vi läsa i Inrikes Tidningar för tisdagen den 29 april 1817:

"Såsom vedermåle af kongl. maj:ts nådiga välbehag öfver den särskilda läkarevård i Daga härad, Nyköpings län, som innehafvaren af säteriet Jettna i Gryts socken hr Eric Rosenberg och hans hustru Maria Selander stiftat,

Medalj över Vasaordens instiftelse, med fransidesinskriftionen IUVAT INDULGERE LABORI. Gravör Gustaf Ljungberger. Beskriven av B. E. Hildebrand: Gustav III nr 14.

Det avbildade exemplaret tilldelades 1812 hemmansbrukaren Johannes Andersson i Gnosjö socken, Jönköpings län (se NNUM 1959, s. 80 f).

hugnades han med en i guld öfver kongl. Vasa-ordens instiktelse slagen medaille.

Men sedan han nu mera aflidit och directionen för denna helsovårdsinrättning genom enkan Rosenbergs enskilda frikostighet och ytterligare föröring af 2 000 r:d banco endast ifrån detta välgörande hus fått emottaga en sammanräknad fond af 9 000 r:daler banco, har samma medaille, ökad med en guldked, allernådigt blifvit anordnad åt bemalte enka, att af henne bäras på bröstet.

Af sådan anledning täcktes länets vördade styresman, hr landshöfdingen och riddaren Skjöldebrand, sistlidne påskdag sjelf tilldela enkan Rosenberg detta dyrbara nådetecken vid en derföre i Gryts prestgård af kyrkoherden Mellström benäget anställd högtidlighet, hvarvid hr landshöfdingen ibland annat tolkade värdet och behöfvat, det sköna och tillfredsställande af en gerning, som i sin mon befordrade ej mindre lidande likars räddning än allmänt väl och som, då den gladde hvarje känslofullt hjerta, hvarje god medborgare, äfven kunde såsom efterdöme uppmuntra någon annan mensklighetens vän att i sin ort genom en lika ädelmodig uppoffring åt sig bereda ett lika hedrande minne".

I den citerade notisen står det, att fru Rosenberg fick "samma medaille, ökad med en guldked". Det betyder inte – vilket man kanske skulle kunna tro –, att hon fick ett eget exemplar af medaljen med fransidesinskriftionen IUVAT INDULGERE LABORI. Vad som hände var, att hon belönades med tillåtelse att bära sin avlidna mans efterlämnade medalj på bröstet, men inte som han i grönt band utan i en guldkedja.

Inte heller Maria Rosenberg fick tillfälle att bära medaljen länge: hon dog nämligen den 25 september 1818. Den medalj, som sålunda tilldelades två äkta makar, först mannen och sedan hans änka, finns omnämnd i bouppteckningarna efter var och en av dem (Daga häradsrätts arkiv FII:10-11; Uppsala landsarkiv).

I bouppteckningen efter Erik Rosenberg heter det:

"Guld.

I Medalj med Inskrift: *Juvat indulgere Labori*, slagen vid Kongl. Wasa-Ordens Instiktelse och af Konungen för en Medborgerlig Stiftelse gifven åt Sal. Rosenberg".

Medaljen är i bouppteckningen upptagen till 20 rdr b:o.

I bouppteckningen efter Maria Rosenberg står det:

"Guld.

I Medalj med inskrift: *Juvat indulgere labori*, slagen vid Kongl. Wasa Ordens instiftelse och gifven av Konungen först till framlidne Herr Eric Rosenberg samt derefter, ökad med en Kedja, till nu aflidna Fru Rosenberg för 2de af dem stiftade Läkarsinrättningar i Daga härad".

Medaljen och kedjan vägde tillsammans 10 5/8 dukat, vilket å 4 rdr b:o per dukat är utfört med 42 rdr 24 sk. b:o.

Vi vet inte, hur det äkta paret Rosenbergs medalj såg ut. Någon medalj med Karl XIII:s bild och fransidesinskriftionen IUVAT INDULGERE LABORI är veterligen inte känd. Stor sannolikhet talar för att paret Rosenbergs medalj hade samma utseende som den medalj, som 1812 tilldelades hemmansbrukaren Johannes Andersson (se NNUM 1959, s. 80 f) och som vi återger härintill. Vart medaljen kom efter fru Rosenbergs död, är okänt. Hennes närmaste arvingar var två halvsyskon.

1. 1959, s. 75–82 och s. 168–169; 1961, s. 85–87; 1971, s. 205–207.

MALMÖ MYNT- HANDEL AB

Kalendergatan 9
211 35 Malmö
Tel 040/11 65 44

Köper och säljer
mynt och medaljer
Tillbehör

Medlem i Sveriges Mynthandlars Förening

Mynthandeln TICALEN

Stureplatsen 3
411 39 Göteborg Tel: 031-20 81 11

Köper Säljer Värderar

Svenska och utländska mynt, pol-
letter och övrig numismatika –
Rejal behandling garanteras.
Öppet fredagar 16–18
lördagar 09–14

Medlem av Sveriges Mynthandlars
Förening

Numismatiska Institutionen, Stockholm

Måndagsseminarier i numismatik,
Sandhamnsgatan 52 A, kl 10.00.

1/3 Något om priser och löner under Magnus Eriksson. Orientering om excerperingsarbetet för Sveriges mynthistoria. Göran Bäärnhielm.

15/3 Sturetidens mynthistoria i belysning av Västeråsfyndet 1972. Inger Hammarberg.

29/3 Frågor rörande svensk myntprägling vid mitten av 1400-talet. Lars O. Lagerqvist.

Välkomna!
Brita Malmer,
professor

Auktion 21

Lördagen den 24 april

Mynt, sedlar mm

i Polhemssalen Ingenjörshuset
Malmskillnadsgatan 48
mitt emot vår affär.

Samma dag håller vi även

Auktion 22

omfattande andra delen av
Dr Åke Grenholms Samling
av i huvudsak personmedaljer.
Alla medaljerna kommer att
vara avbildade i katalogen.

Katalogerna kostar 20 kr/st och
fås enklast genom att sätta in
motsvarande belopp på
postgiro 702686-7

Hirsch Mynthandel AB

Malmskillnadsgatan 29
111 57 Stockholm
tel 08-11 05 56

Gör oss ett besök och
se vårt omfattande lager
av mynt, ordnar, medaljer
och gamla aktiebrev.
Dessutom utensilier och
litteratur för dessa samlar-
områden.

Listor skickas på begäran
över litteratur och utensilier.

En "numismatisk" fotografiram

Under 1800-talets andra hälft upp-
stod ett tillfälligt mode där unga
flickor utbytte 10-öringar, på vars
ena sida man i den avslipade textens
ställe låtit ingravera en signatur eller
ett namn. Man borrhade sedan hål i
slantarna och bar dem alla på ett
armband. Sådana armband finnes i
Kungl Myntkabinettet. Ett origi-
nellt sätt att utnyttja mynten är ra-

men, som innesluter fotografiet av
Louise Hay, född Bråkenhielm
(1869-1959).

Här återfinnes i högra raden "Ses-
san", vilken någon antog skulle ha
varit medlem av konungahuset, men
i själv verket var en hund i familjen.

Med några få undantag är de övriga
namnen oss obekanta, men
"Jack" i nedre högra hörnet var fa-
miljens häst.

E. N. -B.

Ännu en replik om Sätters "provmynt"

Redaktören för Myntkontakt har berett mig tillfälle att ta del av och bemöta Yngve Almers och Ingemar Carlssons inlägg i föregående nummer.

1. Ordet *lokalmynt*. Enligt de bägge författarna är alla parter överens om att benämningen inte är korrekt. Att de sedan beklagat sig över att jag inte motiverar detta synes mig svärförståeligt men därtill uppfördrad skall jag gärna göra det. Jag tänker emellertid göra det lätt för mig och utnyttjar Dr. A Luschin von Ebengreuth: *Allgemeine Münzkunde und Geldgeschichte*. Jag hänvisar till slagordet *Lokalmünze*, särskilt sidorna 279 och 281.

2. För att vidare göra saken mer komplicerad har författarna infört begreppet "pollett"; det gör det inte lättare, ty vad de förbiser är, att vi har att göra med ett *värdemynt* och inte en ersättning för mynt, och termen pollett som aldrig någonsin varit beteckningen på värdemynt, är följaktligen helt felaktig. Ett lokalt värdemynt är (och jag är på det klara med att jag möjligen väcker författarnas irritation genom att använda ett starkt ord) nonsens.

3. Vad sedan gäller, att jag använt orden "fäneri om lokalmynt" måste jag vidhålla det samtidigt som jag till klarhets vinnande vill understryka, att detta substantiv använts om de moderna lokalmynten.

4. Det är säkert inte läsarna obekant, att de båda författarna "kritiskt prövar" traditionella åsikter. Jag har den största respekt för att i vissa sammanhang man friskt ifrågasätter vedertagna uppfattningar men det har stundom synt mig som herrar Almer och Carlsson nästan söker efter objekt, som de kan omvärdera. Vad nu gäller "provmyntet" framhåller de båda författarna, att jag bortsett från att "den väsentliga delen av kostnaden bestod i tillverkning och härdning av valsarna". Jag tillåter mig att erinra om, att en kontinuerlig produktion av valsar måste ha försiggått och att det alltså fanns färdiga valsar att ta till om man ville gravera ett provmynt. Jag vidhåller denna åsikt med risk att läsekretsen för att använda författarnas ord anser mig visa "mycket stor enfald".

5. 1629 präglades sedan två år in-

ga mynt med hammarprägling. Låt mig i varje fall tills vidare tro, att det var lättare att göra experiment med en graverad vals. Att det rör sig om två typer är ju inget hinder för valsen.

Det skall nu märkas, att Markus Kock 1628 konstaterade, att det var en allvarlig brist att någon särskild gravör eller i tidens terminologi "isersnidare" ej fanns vid Myntverket i Säter. Förhållandet rättades så småningom till men den 20 oktober 1628 konstateras, att isersnidaren "ännu" ej kommit. Några år senare finns han där. En teori – men endast en teori – är, att "provmynten" skulle kunna vara ett resultat av denne nye, säkerligen ej okonstnärlige tjänstemans verksamhet.

6. Den "enväldige myntherren" befann sig som bekant nästan hela tiden i Polen och Tyskland och Markus Kock kunde säkerligen oavsett detta undersöka nya vägar. Ett remissförfarande tror jag dessutom utan att för ett ögonblick säga, att sådant denna gång ägde rum, ändå vara praktiskt möjligt. Myntet är utomordentligt sällsynt, är säkerligen slaget i bara några exemplar mot slutet av myntningsperioden.

7. Att de bägge författarna sedan använder uttrycket *belägringsmynt* för wismarplåtarna synes mig mycket lyckligt. Staden var belägrad och plåtarna var, som de båda författarna så riktigt säger, säkerligen inte avsedda för Sverige eller de av oss då sedan flera år förlorade östersjöprovinserna. Jag tillåter mig att också här hänvisa till det nyss citerade tyska verket samt artikeln *Belagerungsmünzen* i *Wörterbuch der Münzkunde* med litteraturhänvisningar. Att herrarna icke om sådana mynt "dristar" använda den riskabla benämningen "lokalmynt" synes mig vittna om ett glädjande gott omdöme.

Överhuvudtaget synes det mig som om de båda författarnas skrivstil med en blandning av ironi och smärre förebråelser inte hör mycket hemma i denna form av debatt. Personligen är jag inte provmyntsentusiast men ganska många års erfarenhet har lärt mig att sådana förekommer och eftersom jag inte för ett ögonblick vill tro på ett värdemynt avsett för lokalt bruk, återstår endast provmyntsteorin.

Ernst Nathorst-Böös

RECENSIONER

Birgitta Broberg och Margareta Hasselmo: Under ett kvarter i Örebro. En arkeologisk undersökning i kvarteret Bromsgården sommaren 1978. Tryckt i: Från Bergslag och Bondebygd. Möte med medeltiden. Årsbok för Örebro läns hembygdsförbund och Stiftelsen Örebro läns museum (Trettiofemte årgången/Meddelanden XLVI). Örebro/Kumla 1981. ISSN 0347-6766. (Uppsatser omfattar s 7-43, ill.)

Carl Olof Bergström: Birger brosas arv – och Henrik lejonets. Tryckt i samma årsbok, s 57-68, ill. Ca-pris för årsboken inb 50 kr.

För några år sedan redogjorde Brita Malmer i MYNTKONTAKT (1978:8, s 206-209), för de blyavtryck från myntning, som påträffats under utgrävningar i Örebro sommaren 1978. Det var högst sensationella fynd som gjordes; det rörde sig

om mynttyper motsvarande Thordeman grupp XII:1 (krönt framvänt huvud inom slät ring, Götaland, dvs Lagerqvist XVII A), Th XVI (liljekrona varunder punkt, Svealand LL IX) samt Th XV (M inom slät ring, LL X:1, också Svealand). I den först citerade uppsatsen ovan redogör författarna för utgrävningarna inom kvarteret Bromsgården, som bl a resulterat i dessa fynd.

Tyvårr är det inte själva myntverket man återfunnit. Ett av avtrycken återfanns nere i en avfallsgrop i områdets norra del, alla de övriga (tillsammans med silverbleck, blyband m m) i utfyllningsmaterial, som tjänat till att jämna ut marknivån på den ås som löper genom Örebro äldsta delar. De två författarna antar, att myntningen bör ha bedrivits något längre norr ut, närmare torget. Den bebyggelse som påträffats i Bromsgården är inte äldre än 1300-talet, medan de tre myntgrupperna

hör hemma i 1200-talets senare hälft.

Bergström behandlar i sin artikel vad vi vet om det äldsta Örebro: det nämns första gången i jarlen Birger brosas donationsbrev från slutet av 1100-talet och var då endast en kungsgård; år 1260 utfärdar brorsonen Birger jarl en skrivelse därifrån. I båda uppsatserna antar man, att staden Örebro börjar växa upp vid denna tid eller kort därefter. Detta stämmer någorlunda med den numismatiska vittnesbörden. Den intresserade hänvisas till Malmers uppsats, där de många frågetecknen kring 1200-talets myntning. Magnus ladulås' testamente samt de komplikationer som de nya fynden givit upphov till behandlas. Se även MYNTKONTAKT 1979:3, s 56 ff och 1979:4-5, s 76ff.

LLI

Ian Wiséhn: En medalj och dess symbolspråk. Tryckt i *Iconographisk Post*. Nordisk Tidskrift för ikonografi. 1981/4, Uppsala 1981, s 20-24, ill. With English summary.

Det har aldrig varit lätt för den intresserade att hålla reda på vad som publiceras på det numismatiska området utanför facktidskrifterna. MYNTKONTAKT/SNT skall därför försöka anmäla sådant som intresserar eller antas intressera vår läsekrets.

I ovancerade artikel presenterar Wiséhn en medalj, som frånsett auktionskataloger aldrig publicerats. Möjlig finns den förresten bara i en enda sådan katalog, det välkända nederländska Schulman-företagets *Pax in Nummis* (Collection Le Maistre) 1913 (som nr 1141). Wiséhn utreder noga ikonografin på medaljen och avvisar Le Maistres tolkning – det kan, menar han med rätta, icke

Medalj från Trettioåriga kriget, kanske slagen i Erfurt för att erinra om fördraget i Heilbronn och freden i Prag 1633 –35. Kungl Myntkabinettet. Foto Gunnel Jansson, ATA.

vara en katolsk medalj riktad mot den svensk-franska alliansen i Bärwalde 1631, utan tvärtom en protestantisk (observera Jehovah-solen på åtsidan, aldrig använd av katoliker-na!), sannolikt tillkommen i Erfurt. Om den skall illustrera fördraget i Heilbronn 1633 och freden i Prag 1635, som författaren antar, vill fransidan varna för katolikerna (räven i munkkåpa), medan tuppen kan symbolisera enbart vaksamhet eller Sveriges allierade, Frankrike.

Medaljen har tidigare icke observerats av svenska forskare och avbildas därför ovan.

LLI

Guldbrakteaterna

har under århundradenas lopp fångslat många forskare inom numismatikens område, som framlagt olika förslag till gruppindelning av brakteaterna och tolkning av deras bildmotiv. Till de av dansken MB Mackeprang år 1952 och svensken MP Malmer år 1963 framlagda stora arbetena kan läggas ett av en tysk – Detlev Ellmers – som på ett åtminstone för lekmanen fångslande och övertygande sätt tolkar in den nordiska mytologien i brakteaternas bildmotiv. Titeln på arbetet är "Zur Ikonographie Nordischer Goldbrakteaten" och det ingår i *Jahrbuch des Römisch-germanischen Zentralmuseums Mainz* för år 1970. (Ännu ett exempel på hur för den numismatiskt intresserade viktiga forskningsresultat döljs undan i en samlingsvolym av mer allmänt intresse!)

Påvlig kavalkad

Vi har tidigare talat om "regentlängder" i medaljformat, bl. a. över våra egna regenter. Denna gång vill jag berätta om en påvlig – vilken jätte, sedan, inte mindre än 257 medaljer!

En i den långa raden av kurfurstar och ärkebiskopar av Mainz hette Lothar Franz von Schönborn och regerade i Mainz under åren 1695–1729. För att hedra honom skapade i början av 1700-talet generalinspektören för myntväsendet inom den frankiska kretsen av det tyskromerska riket Caspar Theophil Lauffer ovannämnda serie av påve-medaljer fr. o. m. den helige Petrus.

Lauffer använde sig av olika stämpelsnidare för att genomföra projektet. Medaljerna är ensartat upplagda – på aversan påveporträttet, på reversen data ur påvens liv och det viktigaste som hänt under hans pontifikat.

Historiska museet i Frankfurt am Main är ägare till en av de få kompletta serierna av denna "regentlängd". I en år 1978 av museet utgiven, av G. Förschner författad skrift, betitlad "Papstgeschichte auf Medaillen", avbildas ett 40-tal av medaljerna och beskrivs projektet.

I skriften lämnas den intressanta upplysningen, att den påvliga tiaran fick tre kronringar i början på 1300-talet och att dessa skall symbolisera påvemakten i tre avseenden: som biskop av Rom, som överhuvud för den katolska kyrkan och som suverän i Vatikanstaten (då för tiden benämnd Kyrkostatens).

NUF

NUF

KARLSKRONA MYNTHANDEL

Lennart Bertilsson
Hantverkargatan 11
371 35 KARLSKRONA

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Öppet månd–fred 10–17
tel 0455/81373

FRÅGE-SPALTEN

Slovakisk medalj från 1935. Foto J Tamsalu, KMK.

Fråga:

Det har icke lyckats mig att återfinna här i foto bifogade slovakiska medalj i litteraturen. Kan MYNT-KONTAKT/SNT berätta något om den?

N-U Fornander

Svar:

Varken red eller Kungl Myntkabinettet kunde med hjälp av tillgänglig medaljlitteratur bestämma denna prägling tillfredsställande, varför sistnämnda institution tillskrev numismatiska avdelningen vid Slovakiska Nationalmuseet i Bratislava. Dess chef, Dr phil Jozef Hlinka, svarade omgående och vi meddelar här i översättning vad han hade att säga:

”Beträffande identifieringen av medaljen kan vi berätta följande. Den är präglad med anledning av att den nordmähriska staden Kroměříž (Kremsier) ville hedra sitt dåtida 2:a ingenjörregemente och slogs vid statliga myntverket i Kremnica i Slovakien år 1935. Detta regemente bildades ursprungligen av slovakiska legionärer (därav textens SLOVENSKO), som tjänstgjorde under 1:a världskriget (1914–18) i Ryssland och i Sibirien (därav texten SIBIR). Sedan den tjeckoslovakiska republiken bildats placerades detta regemente i nämnda mähriska stad. Konstnärlig upphovsman var den mähriske konstnären Rudolf Břežina.”

Fråga:

I Numismatisk Förenings Medlemsblad Bind VII side 221, Februar 1925 meddeles det, at der i 1880'erne ved gravning ved Bohus Fæstning ved Gøtaelven fandtes et par hundrede arbejdstegn, som traditionelt tilskrives den danske kong Christian VI's tid. Hvad blev der af disse "par hundrede" tegn?

Jørgen Somod, København

”Den lilla konsten”

Inom konsthistorien talar man om den ”lilla konsten”, till vilken räknas miniatyrmåleriet och silhuettporträttkonsten. Hit förs numera även medaljkonsten och den antika myntningen.

När Du håller ett antikt mynt under en lupp i Din hand, formar Dina läppar säkerligen automatiskt orden: ”Vilket konstverk!” Myntet är i sig ett konstverk, men mycket ofta avbildas på detsamma även ett konstverk – en staty, ett tempel osv. Eftersom antikens konstverk i stor omfattning försvunnit eller mer eller mindre förstörts, har den antika myntningen successivt fått allt större betydelse för konsthistorikern och arkitekturstuderanden. Många i

den antika litteraturen omnämnda konst- och byggnadsverk har befunnits avbildade på de antika mynten. Härigenom har konsthistorikern fått bättre underlag för sin bedömning av den antika konstutvecklingen och arkeologen för tolkning av sina utgrävningsresultat.

Numismatikern kan å andra sidan utnyttja den överlevande antika konsten för närmare tidsbestämning av sina mynt. På senare år har dessa möjligheter börjat utnyttjas mer och mer. Jag vill här anföra ett par exempel.

År 1975 utgavs i Schweiz boken ”Probleme der frühen Elektronprägung”, i vilken Liselotte Weidauer utnyttjade funna konstverk för en säkrare tidsbestämning för denna myntning än hittills varit möjlig. Den berömda schweiziske numismatikern Herbert A Cahn står bakom utgivandet av boken.

År 1934 höll Bernard Ashmole ett föredrag i British Academy om ”Late archaic and early classical Greek sculpture in Sicily and South Italy” (publicerat i akademiens ”Proceedings”, vol XX). Även han använde sig av konstverk för en säkrare tidsbestämning av dessa områdens antika myntning. Ashmole's arbete har nu (år 1978) kompletterats av Ross Holloway i boken ”Art and coinage in Magna Graecia”. Det är ett sant nöje att studera båda böckerna.

För arkitekturstuderanden är att nämna den år 1977 av Martin Jessop Price och Bluma L. Trell utgivna ”Coins and their cities – Architecture on the ancient coins of Greece, Rome and Palestine”. Bokens förstorningar i såväl svart/vitt som färg belyser på ett utmärkt och fängslande sätt hur rik den antika världen var på mäktiga byggnadsverk för allmänt bruk.

Myntkabinettet i München anordnade år 1973 en utställning över ämnet ”Bauten Roms auf Münzen und Medaillen”. Den över utställningen utgivna katalogen lämnar många intressanta upplysningar om de olika byggnadsverken.

Slutligen får vi i boken ”Architekturdarstellung auf römischen Münzen der Republik und der frühen Kaiserzeit” (1969) av Günter Fuchs lära oss hur de på mynten framställda byggnadsverken skall byggnadstekniskt fattas och bedömas.

N U F

ETT IMPOPULÄRT MYNT

Susan B. Anthony-dollar
Foto J. Tamsalu, Kungl. Myntkabinettet
(liksom följande).

1/4-dollar

Den i USA år 1979 utgivna så kallade Anthony-dollar blev ett stort misslyckande. Allmänheten vill inte ta emot myntet. Skälet härtill påstås vara likheten i storlek med kvartsdollar. En jämförelse kan göras med vårt femkronorsmynt från 1954 och 1955 som ju förväxlades med tvåkronor.

Inte mindre än 850 miljoner Anthony-dollars präglades under 1979 och 1980 och av dessa har endast 40% kommit ut i cirkulation. 370 miljoner ligger vid de olika myntverken och 150 miljoner finns lagrade i "Federal Reserve banks". Större delen av de återstående 330 miljonerna tycks befinna sig i byrååldor eller dylikt, ty det är ytterst sällan de förekommer i handeln.

Man präglade också Anthony-dollars under 1981 men inte för cirkulation. De ingår endast i de kompletta, officiella myntseten för året. Detta är alltså en parallell till Norges famosa tvåöring från 1968. Under 1982 kommer dock inga dollars att präglas i USA – inte heller för myntseten.

Naturligtvis är det ett bekymmer med alla dessa slantar som ligger till ingen nytta. Flera idéer har framförts om hur man lämpligen bör förfara. Försök har gjorts dels att via postkontoren få i gång en utväxling och dels att betala den militära personalen med Anthony-dollars. Dessa metoder har inte varit framgångsrika på grund av det motstånd och den förtrytelse de väckt. Man har också funderingar på att försöka sälja mynten till företag som håller spelautomater eller att få vissa städer intresserade av att använda dem som något slags "lokalmünt".

Några tekniska svårigheter att smälta ner mynten föreligger inte trots att Anthony-dollar är ett så kallat sandwich-mynt. Vid en ned-

smältning skulle legeringen, som består av 87,5% koppar och 12,5% nickel, endast behöva tillföras nickel så att proportionerna blev 75% koppar och 25% nickel. Sedan skulle den kunna användas vid framställningen av 5-centare. Detta verkar väl vettigt! Men nej, nu ingriper byråkratin. Mynten är bokförda till

en dollar per styck och metallvärdet är endast cirka 2 cents. Om en nedsmältning sker vart tar då de återstående 98 centen vägen? Räkenskapsförare och revisorer torde aldrig klara upp detta så troligen får de impopulära slantarna bli liggande lång tid framöver.

F O

AUKTIONER

Sverige

Mars 20. Numismatisk Orden/Per Österlund Myntauktioner. Grand Hotel, Borås.

April 17–18. B Ahlström Mynthandel AB. Auktion nr 25 på Operakällaren, Stockholm.

April 24–25. Frimynt -82 å Idrottens Hus, Helsingborg.

April 24–25. Hirsch Mynthandel AB. Auktion nr 21–22, Ingeniörshuset, Stockholm.

April 28–29. Svenska Numismatiska Föreningen

Utländska auktioner:

Mars 1–2. Winter, Düsseldorf

Mars 1–4. Dorotheum, Wien

Mars 3. Spink & Son Ltd, London

Mars 13. Holmasto, Restaurang Adlon, Helsingfors.

Mars 16–18. Dr Busso Peus Nachf, Frankfurt/Main

Mars 23–24. Kress, München

Mars 30–31. } Dorotheum, Wien

April 1–2. }

April 21–23. Münz-Zentrum, Köln

April 28–29. Bank Leu AG, Zürich

Maj 4–7. Partin Bank, München

Maj 4–7. Dorotheum, Wien

Maj 10–11. Lantz, München

Maj 24–25. Hess AG, Zürich

Maj 24–26. Giessner Münzhandlung, München

Juni 2–4. Schulten & Co GmbH, Frankfurt/Main

Juni 1–4. Dorotheum, Wien

Juli 6–7. Kress, München

RENSTIERNAS GATA 29 TEL. 08-44 82 81
BOX 11080 • 100 61 STOCKHOLM

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Öppet vard 10-17
Lunch 13-14
Lördagar stängt

Medlem i Sveriges Mynthandlars Förening

Samfundet Kungl. Myntkabinettets Vänner

Postadress Box 5405, 114 84 Stockholm.

Årsavgiften är 50 kr för 1982 och berättigar till deltagande i Samfundets program samt fri entré till Kungl. Myntkabinettet. Postgiro nr-35 48 60-9.

Nästa sammanträde: Onsdag 10 mars kl 19 på Börshuset i Stockholm. Nobelbibliotekets chef Anders Ryberg berättar och visar runt. Lars O. Lagerqvist kåserar om Svenska Akademiens medaljer. Anmälan om deltagande göres senast dagen innan till Kungl Myntkabinettets expedition tel 08/63 07 70. Enkel supé i källaren efteråt.

Kungl. Myntkabinettet

Vårens föreläsningar:

Torsdagar kl 19, ingång från Storgatan 41, Stockholm.

25/3. Docent Staffan Högberg talar om det ekonomiska livet i det gamla Stockholm.

15/4. Skulptör Léo Holmgren berättar kring sin verksamhet som mynt- och medaljkonstnär. (Han var chefsgravör vid Myntverket 1944-74.)

Utställning

Tisdagen den 16 februari kl 15 öppnades i medaljsalen: *Kärlekskonst. En utställning om äktenskapsmedaljer.*

FÖRENINGAR

ESKILSTUNA NUMISMATISKA FÖRENING sammanträder i Rinnansskolan onsdagar 23/3 och 27/4.

FAGERSTABYGDENS MYNTKLUBB sammanträder första helgfria måndagen i varje månad på AB Västanfors Industrierts matsal, S Linjan. Fagersta. Upplysningar tel 0223/116 71 e kl 17.00 och 0223/172 18 kl 08.30-16.00.

FINSPÅNGS MYNTKLUBB sammanträder sista torsdagen i varje månad på Sparbanken Östergötland, Bergslagsvägen 4, Finspång. Upplysningar tel 0122/103 89 e kl 161 20.

GÖTEBORGS NUMISMATISKA FÖRENING har möten 8/3, 5/4 och 10/5 1982. Lokal: Traktören, Köpmansgatan, Göteborg. Kl 19.00. Öppet hus: 22/3 och 19/4 1982. Antiksektionen: 17/3 och 14/4 1982. Lokal: Schackspelets hus, Haga Kyrkogata 3, Göteborg kl 18.30-21.00.

KALMAR MYNTKLUBB har möten första helgfria måndagen i varje månad (utom juli och augusti) kl 19.00 i SE-banken, Storgatan 17, Kalmar. Upplysningar tel 0480/135 61, 115 84. Auktioner varje gång.

KATRINEHOLMS MYNTKLUBB har möten första helgfria onsdagen i varje månad på restaurang Storstugan, Stortorget 1, Katrineholm. Upplysningar tel 0150/210 45 e kl 151 00.

KRISTIANSTADSORTENS NUMISMATISKA FÖRENING har möten med auktion på Hemgården, Norretullsvägen 9, Kristianstad, den 19/3, 2/4, 23/4, 21/5, 18/6.

MYNTKLUBBEN NICOPIA har möten andra måndagen i varje månad på Pensionärsgården, V Trädgårdsgatan 57, Nyköping, den 8/3, 5/4 och 10/5. Upplysningar tel 0155/134 29, 863 84, 128 41.

MYNTSAMLARKLUBBEN GOTEN, Visby, har möten sista torsd. i månaden på Solhem kl 19.30. Upplysningar tel 0498/645 24. Fastställda dagar: 25/3 (obs. på Hemse hotell), 29/4, 27/5.

NUMISMATISKA FÖRENINGEN ÖRESUND, Helsingborg har möten första helgfria onsdagen varje månad på Handelsklubben, Sundstorget 3, Helsingborg. Upplysningar tel 042/26 21 14.

SAMLARFÖRENINGEN S:T ERIK, mynt: har samlarträffar på Karlbergsvägen 32 A, Stockholm kl 19.30 den 25/3 och 29/4.

SAMLARKLUBBEN NUMIS, Skellefteå har möten första torsdagen i varje månad i NV-huset, konferensrummet. Upplysningar tel 018/11 50 00 e kl 12 80 10.

SANDVIKEN-GÄVLE MYNTKLUBB håller möten första onsdagen i varje månad under höst- och vårsäsongen i Valbo kommunalhus, kl 19.00.

SIGTUNA MYNTKLUBB har KLUBBAFTON på Draggården den 19/3 (årsmöte), 14/4, 22-23/5 Sigtuna Möte, 9/6, 11/8, 8/9, 16/10 offentlig auktion, 10/11, 11/12 julutflykt.

SKARABORGS NUMISMATISKA FÖRENING, SKÖVDE. Samlarmöten på rest. Xenia söndagar kl 16 den 21/3 och 18/4. Tel 0500/802 44.

SKÅNES NUMISMATISKA FÖRENING har möte torsdagar kl 19.30 - visning från 18.30. Ny lokal! Fr o m januari 1982 kommer sammanträden med auktion att hållas i IOGT-NTO:s lokal, Engelbrektsgratan 20.

SÖDRA DALARNAS MYNTKLUBB sammanträder under våren första torsdagen efter den 15 i varje månad sedan januari kl 18.30 växelvis i Hedemora och Avesta med början i förstnämnda.

TÄLJE MYNTKLUBB, lokal Wendelas rum, biblioteket LUNA, Södertälje, träffas 11/3, 15/4, 13/5. Upplysningar tel 0755/185 68.

UPPSALA MYNTKLUBB sammanträder hos Skandia, Drottninggatan 1 A, kl 19.30 den 16/3 (årsmöte och föredrag) samt 27/4 (auktion).

VILLSTADORTENS MYNTKLUBB, Smålandsstenar, har möten i sparbankslokalen kl 19 den 8/3, 19/4, 10/5 och 14/6.

VÄRENDENS NUMISMATISKA FÖRENING, VÄXJÖ. Sammanträde med auktion kl 19.20 på restaurang Munken den 16/3, 14/4 och 10/5. Dessutom planeras bussresa 24/4 till FRI-MYNT i Helsingborg. Den 8/5 håller SNF årsmöte i Växjö.

ÖREBRO NUMISMATISKA FÖRENING har i regel möten sista onsdagen i varje månad. Lokal: Museets föreläsningssal. Upplysningar: 019/18 86 00 eller 13 50 61.

AUKTION 25

17-18 april 1982

Operakällaren Stockholm

Sammanlagt ca 1 700 nr.
Utländska mynt som cirkulerat i Sverige
Sverige med besittningar
Sedlar - Medaljer - Ordnar
Förordningar - Litteratur
Norge - Danmark
Antika mynt
Utländska silvermynt
Utländska guldmynt

Katalogen utkommer i mitten av mars och erhålles enklast genom insättning av 25:- på postgiro 3003-1.

LAGERLISTA 62 utkommen. Pris 10:-

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL AB
Kungsgatan 28-30
Box 7662, 103 94 Stockholm
Tel. 08-10 10 10, 14 02 20

Sveriges Mynthandlares Förening

är sedan 1973 en etablerad sammanslutning av mynthandlare, för närvarande 19 företag i åtta olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige. Samtliga företag är medlemmar i Svenska Numismatiska Föreningen.

Föreningens medlemmar har skrivit under uppropet mot myntförfälskningar, vilket innebär att någon handel med kopior eller förfälskningar ej förekommer.

Inom föreningen finns en reklamationsnämnd. Till denna nämnd kan samlare av numismatiska objekt vända sig, om de anser sig felaktigt behandlade av någon medlem i Sveriges Mynthandlares Förening vid köp eller försäljning av mynt eller andra numismatiska objekt.

Medlemsmatrikel erhålles kostnadsfritt på begäran:

Sveriges Mynthandlares Förening
Box 19507
104 32 Stockholm
Tel. 08/34 34 23